

MORFEMATICKÁ ŠTRUKTÚRA MIKROTOPONYMA

J. MATEJČÍK*

(Közlésre érkezett: 1970. december 30.)

1,0 Štruktúrálna analýza zo synchronického hľadiska všima si morfémy, ktoré sú príznačné pre apelatívny-neonomastický okruh (napr. rozličné typy substantívnych a iných relačných morfémy, respektíve morfémy derivačných), a takisto tie, ktoré sú v tomto okruhu neznáme. A tu je oprávnená otázka: Ako sa realizujú vzťahy medzi nimi, v akých reláciách navzájom vystupujú, akú morfematickú štruktúru majú vo vzťahu k apelatívam, z ktorých vyšli, či identickú alebo inú. Možno teda hovoriť o morfematickej analýze v druhom prípade, t. j. tam, kde synchronický aspekt obmedzuje ich fungovanie, i keď predtým mali svoju štruktúru, ktorá by sa dala určiť z diachronie?

Na niektoré aspekty tohto javu už upozornil doc. R. Krajčovič na I. onomastickej konferencii v súvislosti s výkladom miestnych mien typu *Vozokany* [1], kde sa prehodnotila pôvodná morfematická štruktúra *vo-okan* i na *Vozok-any*, pričom dnešný formant *-any* sa chápe ako osobitná časť toponyma. Autor exaktne vyčlenil dve skupiny formantov, a to celkom toponymizované (*-any*, *-no*, *-ovce*, *-ice*, *-ince*), ktoré majú pendant v jazyku a druhú skupinu tiež toponymizovaných formantov, ale s prítomným pendantom v jazyku (*-ov*, *-in*, *-ica*, *-ka*, *-ovec*, *-ová*, *-ové*, *-ie* a i.).

1,1 V našom príspevku sa budeme orientovať práve na túto druhú skupinu formantov, pričom budeme analyzovať morfematickú štruktúru mikrotoponyma so zameraním na jeho apelatívny základ. V rozbere sa budeme zapodievať len substantívnymi, adjektívnymi a verbálnymi sémantémami, teda eliminujeme mikrotoponymické jednotky utvorené z antropónym, prípadne adverbially a iné typy vykladáme v rámci substantívnych relačných morfémy príslušných typov.

Ako je známe mikroštruktúre toponyma je preukazná príznakovosť topolexémy (korenej morfémy) a na základe jej príznaku možno klasifikovať jednotlivé štruktúry, inokedy je rozhodujúci topoformant, a preto podľa týchto dvoch faktorov môžeme hovoriť o typologizácii v toponomastike. Reálne a odôvodnené je tvrdenie doc. R. Krajčoviča, podložené rozborom bohatého toponymického materiálu (predovšetkým názvov osád), že „toponymické jednotky nie sú štruktúrne amorfné, naopak, majú cha-

*A szerző a Banská Bystricai Pedagógiai Főiskola dékánja

rakter mikroštruktúr, ktorých prvky sú vo vzťahu na základe príznaku, eventuelne neprítomnosti príznaku” (I. slovenská onomastická konferencia, Bratislava 5.—6. decembra 1967, Zborník materiálov zredigovali V. Blanár a M. Majtán, Bratislava 1968, str. 94).

Druhá, azda dôležitejšia stránka veci spočíva v odpovedi na otázku, ako sa zmenila vnútorná štruktúra za zmenou sémantickej štruktúry jazykového prostriedku po jeho toponymizácii. Je otázne, či strata obsahu viedla k strate pôvodnej morfematickej štruktúry toponymizovaného výrazu, alebo vznikla nová štruktúra, a to prehodnotením pôvodných lexikálnych morféme na nové prvky-topoformanty. Takéto morfematické prehodnocovanie má svoje špecifické zvláštnosti a nemožno ho jednoducho stotožňovať s podobnými procesmi v lexike (napr. pri strate morfematickej hranice slova).

1,2 Rozbor materiálu poukazuje na to, že je rozdiel medzi uvedomovaním si alebo pocíťovaním súvisu morfematickej stavby napr. chotárneho názvu s jeho dodnes živým apelatívnym základom (vo väčšine prípadov existuje najpráta štruktúrna i sémantická zhoda, najmä v korenných morfémech), kým toponymická jednotka označujúca napr. názvy osád zastrela oveľa zreteľnejšie hranice medzi pôvodnými morféme slova, teda toponymizačný proces prestaval mikroštruktúru pomenovacej jednotky tak, že jej jednotlivé časti vlastne formálne i sémanticky redukoval (por. napr. uvedený príklad *vo-o-kan'i* s typom *Stráň, Stráň-a, Stránic-a* — poukazuje na morfematickú totožnosť s apelatívom *strán-ic-a*) [2].

Zatiaľ čo v prvom prípade funguje formant *-any* ako toponymický element a súčasne ako toponymický znak oproti apelatívam, v druhom prípade relačné a derivačné morfémy sa morfematicky rozčleňujú, a to nie v protiklade s apelatívom, ale naopak, v zhode s ním (por. *zvon-ic-a*).

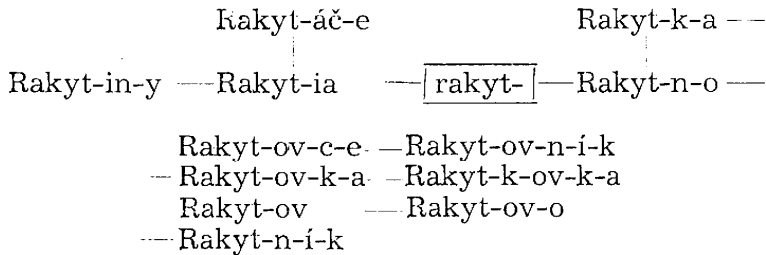
Okrem toho táto opozícia diferencuje oba typy najmä v derivačnej oblasti, kde chotárne názvy vytvárajú bohaté varianty, kým miestne názvy sú buď jedinečné, identické alebo podstatne menej derivované.

1,3 Osobitné postavenie majú archaické sémy [3], ktorých apelatívny význam nie je už známy, a preto tento typ sa najskôr toponymizoval. Ide napr. o praslovanské základy, ako *špan7, črchliti, 10Ng7, děl7, dorga, ban7, gloniti* a i., z ktorých vznikali mikrotoponymá z hľadiska synchronického markantné topolexémy, napr. *Špaňa, Španica, Španihrady* (por. *Špania Dolina, Španie Pole*) — *Čerchľa, Črchľa* — *Luh, V luhu, Lúžik, Lúžok* — *Diel, Dielnice, Panský diel, Osikový diel, Dielsky potok* — *Drahy* — *Do bánov* — *Hlonča* ap.

Toponymizácia takýchto archisémantém je úplná, pretože v lexikálnom systéme jazyka je ich formálna a sémantická štruktúra neznáma.

2,0 Systematika derivačných morféme v mikrotoponymách. Derivačné morfémy mikrotoponyma v zhode s morfematickou štruktúrou apelatív a na rozdiel od relačných, respektíve modifikačných morféme netvorí osobitné systémové typy submorféme ale rozvíjajú len určité systémy variantov, a preto pri fungovaní v štruktúre mikrotoponyma je dôležitá ich formálna a vzťahová stránka. Variabilita jednotlivých typov derivačných morféme v propriách oproti ich apelatívnym základom sa odlišuje v tom, že je oveľa zložitejšia v jednom a tom istom znaku, ktorý vytvára

v štruktúre onomastického okruhu často stupňovité areály. Pre názornosť vyjdeme z náčrtu onomastického okruhu príbuzných mikrotoponým:

Slovník slovenského jazyka III, 692 od apelatíva *rakyt* pozná len 4 deriváty (*rakytový*, *rakytie*, *rakytina*, *rakytník*), kým mikrotoponymických neuzavretých štruktúr je dvanásť, a to len z dvetisíc skúmaných jednotiek na strednom Slovensku. Podobných areálov by bolo možné zostaviť viacej, pravda, nie totožných tvarove, ani typologické štruktúry by neboli rovnaké. Napr. z mikrotoponým: *Hrabiny*, *Hrabinky*, *Hrabináče*, *Hrabä-Breziny*, *Breziňa*, *Brezinky*, *Briezky*, *Briezkovina*, *Zábrazia* — *Lazy*, *Lazina*, *Laziny*, *Lazištia*, *Lazinská* — *Liešťa*, *Lieštinka*, *Leštiny*, *Lieskovec*, *Lieskovčok*, *Lestinová* — *Bukovina*, *Bukovec*, *Bučník*, *Bukovany*, *Bukovianska*, *Za búča* — *Kopaň*, *Kopanica*, *Kopanice*, *Kopanka*, *Kopaniská* — *Pole*, *Polce*, *Polianky*, *Polanská*, *Policerka* — *Rúbaň*, *Rúbaňa*, *Rúbane*, *Rubiská*, *Rúbaniská*, *Rúbanka* — *Skalica*, *Skalička*, *Skalistô*, *Skalina*, *Skaliská* — *Hrad*, *Vohrad*, *Hradno*, *Hradinovo*, *Hradište*, *Hradná* — *Repištia*, *Repište*, *Repiská*, *Repáš*, *Repnisko* — *Pstružno*, *Pstruhársko*, *Pstruhovica* — *Mravište*, *Mravčanište*, *Mravenište*, *Mravenčí* — *Dúbrava*, *Dúbravica*, *Dubiny*, *Dubový diel*, *Dubovo* — *Žiare*, *Žiarivy*, *Žiarnička* — *Cerka*, *Ceriny*, *Cerníky* — *Špaňa*, *Španica*, *Španice*, *Španie*, *Španskô*, *Španih-rady* atď.

2,1 Zo schémy (*rakyt-*) žiada sa opísať štruktúru onomastického okruhu uvedených mikrotoponým, ktoré ak tvoria systém, musia stáť na priereze jednotlivých koordinátov. Koordináty (E. Eichler) [4] tvoria vlastne jednotlivé rady (s príslušnými morfológickými derivačnými typmi), v ktorých vznikajú prierezové modely, pomocou ktorých sa rozdeľuje onomastický okruh na areály. Tieto zas nebude odlišovať „sortiment“ jednotlivých štruktúrnych elementov, ale ich kvantitatívny stav, celkový počet jednotiek. Úrčíť stratigrafiu (St. Rospond) [5] onomastického okruhu — navrstvovanie jednotlivých štruktúr, prípadne jej geografický dosah, nie je vec ľahká. Podobne ťažko zistiť, podľa akých morfémových kombinácií majú stáť štruktúry v jednom rade, v systematickej väzbe a ktoré stoja mimo radu. Teda mal by platiť istý zákon radu (Nikonov) [6] podobne ako v lexikálnom systéme existuje, napr. synonymický rad so svojou dominantou. Ďalej je dôležitý výskyt jednotlivých štruktúr na určitom území. A tu sa natíska otázka: Je vôbec toponymický systém prísne teritoriálny? Stavba a rozloženie materiálu prezrádza, že nie. Sú len čiastkové systémy alebo areály, pričom pre toponymický teritoriálny systém sú isté štruk-

túry typické (napr, určitý sufix na jednom území môže byť systémový, na druhom zriedkavý alebo aj celkom neznámy).

Takisto v rámci homogenného nárečového celku sa môžu prejavovať derivačné diferencie, ktoré môžu byť podmienené rozličnými činiteľmi (sociálne a iné pomery, etnické vplyvy ap).

Naznačený postup potvrdzuje nový aspekt v onomastike, ktorý úspešne uplatňuje doc. V. Blanár [7], keď skúma vzťah toponymických jednotiek k lexikálnym jednotkám, respektíve k jazykovému systému ako celku so zameraním na využitie aspektu štruktúrno-vzťahového a funkčného.

3,0 Morfematická štruktúra mikrotoponyma so živým apelatívnym základom [8]. Morfematický rozbor mikrotoponym ukazuje, že sa najčastejšie rozširuje predný okruh derivačnej morfémy, kým zadný ostáva v podstate jednoduchší, niekedy len s relačnou morférou príslušného typu (*Brez-in-k-y*) — *Briez-k-ov-in-a*). Teraz poukážeme na to, aké derivačné morfémy sa v rozmanitých mikrotoponymách vyskytujú, ako sa rozširujú v jednotlivých typoch relačných morfém, prípadne aké vzťahy vytvárajú navzájom v konkrétnych morfematických, napr. verbálno-substantívnych sústavách. Podľa systematicky relačných morfém začneme najprv substantívny sústavami.

3,1 V prednom okruhu derivačnej morfémy *-ník* sú substantívne korenné morfémy (*Buč-ník*, *Cerník*), derivačná morféma *-ov* (*Rakyat-ov-ník*), prípadne interfigovaná morfa (*Decht-a-ník*).

Porovnanie tvarov *Háj-ik* — *Most-ik* ukazuje, že istá derivačná morféma sa vyskytuje vo viacerých podobách, ktoré sú vlastne závislými variantmi podľa počtu mór v korenej morféme. Okrem substantívnych korenných morfém v prednom okruhu stoja i verbálne typy (*Liev-ik*), v zadnom okruhu je prítomná derivačná morféma *-ok* (*Háj-ič-ok*) alebo po derivačnej morféme *-áč* — druhá derivačná *-ik* (*Roh-áč-ik*). V prednom okruhu csubstantívnej derivačnej morfémy *-ec* sú korenné morfémy substantívne (*Diel-ec*), adjektívne (*Slan-ec*) i verbálne (*Sad-e-n-ec*), v ostatnom príklade s ďalšou derivačnou morférou *-n*. Predný okruh má aj derivačné morfémy *-ov-* (*Ľad-ov-ec*), *-in-* (*Čel-in-ec*, *Koľad-in-ec*).

V prednom okruhu derivačnej morfémy *-k-* sú substantívne korenné morfémy (*Cer-k-a*), ďalej sú to morfémy *-in-* (*Les-in-k-a*), *-ič-* (*Skal-ič-k-a*), *-ač-* (*Hlin-ač-k-a*), *-iar-* (*Svin-iar-k-a*), *-in-* (*Buk-ov-in-k-a*) a interfigovaná morfa *-n-* (*Žiar-n-ič-k-a*).

V prednom okruhu derivačnej morfémy *-in-* sú najčastejšie substantívne korenné morfémy (*Brez-in-y*), číslovkové korenné morfémy (*Štvrt-in-y*), adjektívne korenné morfémy (*Čist-in-y*), slovesné korenné morfémy (*Pál-av-in-y*). Z derivačných morfém sú tu známe *-av-* (*Suš-av-in-a*), *-ov-* (*Buk-ov-in-k-a*). V zadnom okruhu substantívnej relačnej morfémy typu žena, derivačná morféma *-k-* (*Rov-in-k-y*).

V prednom okruhu derivačnej morfémy *-ic-* sú substantívne korenné morfémy (*Špan-ic-a*), adjektívne korenné morfémy (*Tepl-ic-a*), verbálne korenné morfémy (*Step-n-ic-a*) a derivačné morfémy *-n-* (*Kop-a-n-ic-e*), *-ov-* (*Líšk-ov-ic-a*), *-iak-* (*Div-iak-ov-ic-a*). V zadnom okruhu je substantívna relačná morféma typu ulica a derivačná morféma *-k-* (*Pál-e-n-ič-*

k-a); v prednom okruhu je ešte možná interfigovaná morfa *-n-* (*Diel-n-ic-e*).

V zadnom okruhu derivačnej morfémy *-aň* s relačnou morféмой typu *dlaň* sú derivačné morfémy *-k-* (*Rúb-an-k-a*), *isk-* (*Rúb-an-isk-á*).

V prednom okruhu derivačnej morfémy *-ň-* sú slovesné korenné morfémy (*Kop-a-n-e*) a v zadnom okruhu derivačné morfémy *-ic-* (*Kop-a-n-ic-e*), *-k-* (*Kop-a-n-k-y*), *-isk-* (*Rúb-a-n-isk-á*), *-j-* (*Stráň-a-j*).

V prednom okruhu derivačnej morfémy *-isk-* sú sústantívne korenné morfémy (*Rep-isk-o*) alebo verbálne (*Cúd-e-n-isk-o*), a to s derivačnými morfémay *-n-* (*Rep-n-isko*), *-ov-* (*Pas-ov-isk-o*). V zadnom okruhu je sústantívna relačná morféma typu *mesto*. Okrem uvedených v prednom okruhu pred derivačnou morféмой *-ov-* sú známe derivačné morfémy *-ist-* (*Lom-ist-ov-o*), *-in-* (*Hrad-in-ov-o*).

Pri sústantívnej relačnej morféme *srdce* v prednom okruhu derivačnej morfémy *-išt-* ležia korenné sústantívne morfémy s ďalšími derivačnými alebo modifikačnými morfémay (*Hrab-ov-išt-e*) a (*Mrav-č-an-išt-e*). Zriedkavejšia je derivačná morféma *-c-* v deminutívnej podobe toho istého typu relačnej morfémy (*Poľ-c-e*); v korenej morféme alternujú najčastejšie nekorelované konsonanty (*Lúč-išt-e*).

V prednom okruhu hromadnej derivačnej morfémy *-č-* je sústantívna korenná morféma (*Skal-i-č-ia*), *-iň-* (*Brez-iň-a*), v zadnom okruhu sústantívna relačná morféma typu *vysvedčenie*. Pri tomto type sú najfrekventovanejšie prefixové morfémy (*Zá-vrb-ič-ie*, *Ráz-put-ie*, *Podlož-ie* a i.). Týmto podobám sa približuje takmer ojedinelý typ, pravda, v zadnom okruhu s relačnou morféмой *dievča*, kde pred kolektívnu derivačnou morféмой *-č-* stojí modifikačná morféma *-iev-* (*Bor-iev-č-a*). Takisto sú zriedkavé prípady relačnej morfémy *gazdiná* so sústantívnu alebo adjektívnu korennou morféмой, ktoré majú derivačné morfémy *-in-* (*Bystr-in-á*), prípadne v jej zadnom okruhu ďalšiu derivačnú morfému *-k-* (*Skal-in-k-á*); jednoduchšie sú s jednou, ale častou derivačnou morféмой *-n-* (*Obed-n-á*).

3,2 Zmeny v korených morfémay mikrotoponým. Korenné morfémy mikrotoponým alternujú sa rovnako ako ich apelatívne základy, t. j. podliehajú kvalitatívnym i kvantitatívnym alternáciám, prípadne striedaniu s nulou. V mikrotoponymách sú najbežnejšie korenné morfémy sústantívne, adjektívne a verbálne. Môžeme teda určiť isté skupiny korených morfémay podľa slovných druhov a v rámci nich charakteristické alternácie alebo ich varianty. Vokalické kvalitatívne alternácie poukazujú na niekoľko typov: a) vokálny variant je prítomný v nominatíve singuláru, kým v nepriamych pádoch sa stráca (*Vršatec -tca*), b) samohláskový variant sa vyskytuje v genetíve plurálu pred derivačnou morféмой *-k-* (*Liesky — Lies-o-k*).

Kvantitatívne vokalické alternácie sú najpreukaznejšie medzi príbuznými derivátmi mikrotoponým, kde sa striedajú v korenej morféme krátke monoftongy s dlhými (i diftongmi), napr. *Lešt-in-y — Liešt-in-k-y*; *Bor-č-ok — Bôr-o-vo — Bôr-ov-ec*; *Praš-n-á — Práš-k-ov-á*; *Dub-in-y — Dúb-ra-v-ic-a*; *Rud-ic-a — Rúd-n-o*; *Ban-isk-á — Bán-y* ap.

Konsonantické alternácie sú podmienené nasledujúcimi derivačnými morfémi; ide o alternácie korelovaných konsonantov (*Blat-á — Blatin-y*; *Rúd-n-o — Rud-ic-a*); alternácie nekorelovaných konsonantov takisto závisia od kombinácie nasledujúcej morfémy (*Such-án — Suš-in-k-y*; *Za hrušk-ou z Hrušt-in-y — Hrušt-ov*; *Buk-ov-in-a — Buč-ník*; *Pstruh-ov-ic-a — Pstruž-n-o*; *Vrch-ov-in-a — Vrš-at-ec* atď.).

Varianty sa často kombinujú s alternáciami samohláskovými i spoluhláskovými naraz (*Luh-Lúž-ik*; *Buk-ov-in-a — Za búč-a*; *Prac-ov-išť-e — Práš-ov-á* a i.).

3.3 Z morfológického i morfematického hľadiska sú zaujímavé typy mikrotoponym, ktoré vznikli ustrnutím predložkových pádov alebo dvoch významových základov. Také sú napr. *Zavoda*, *Zalomec*, *Záhať*, *Kalinbuk*, *Krajhora*, *Pútkoniec* [9] a i. Iné zas vznikali skomolením kongruentných analytických foriem, napr. *Kalné vody* na *Kalivodno* teda, sa aj univerbizovali. Pretože apelatívny význam jazykovej formy mikrotoponyma dnes nie je už sémanticky priezračný, v obvyklom použití sa ani neuvedomuje. Medzi jazykové dôsledky tohto faktu patrí napr. strata morfológickej hranice slova: *Zavoda* (polia za vodou) ako rad foném *Z-a-v-o-d-a*; takisto syntagmatické skomolené typy *K-o-l-i-v-od-n-o* a i.

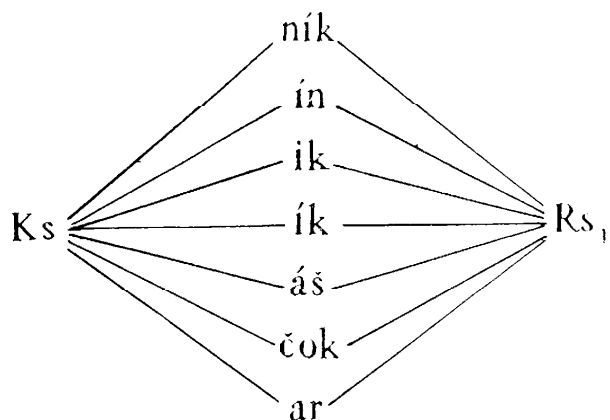
Načrtnutá analýza pomenovacej jednotky ukazuje, že lingvisticky orientovaná onomastika predstavuje súčasť jazykovej charakteristiky.

MORFEMATICKÉ STRUKTÚRY

Symbols:

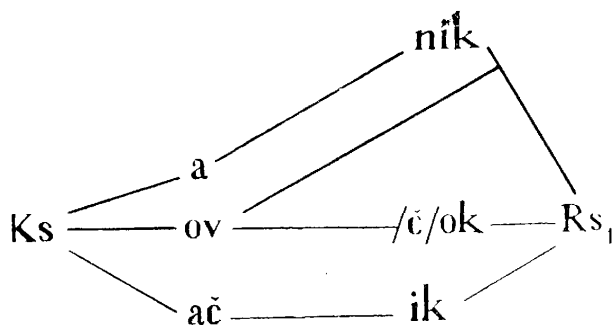
- Ks — korenná substantívna morféma
- Ka — korenná adjektívna morféma
- Kv — korenná verbálna morféma
- P — predponová derivačná morféma
- Rs₁ — relačná substantívna morféma typu dub
- Rs₂ — relačná substantívna morféma typu stroj
- Rs₃ — relačná substantívna morféma typu žena
- Rs₄ — relačná substantívna morféma typu ulica
- Rs₅ — relačná substantívna morféma typu dľaň
- Rs₆ — relačná substantívna morféma typu mesto
- Rs₇ — relačná substantívna morféma typu srdce
- Rs₈ — relačná substantívna morféma typu vysvedčenie
- Rs₉ — relačná substantívna morféma typu dievča
- Rs₁₀ — relačná substantívna morféma typu gazdiná
- Ra₁ — relačná adjektívna morféma typu dobrý
- Ra₂ — relačná adjektívna morféma typu cudzí

1. Substantívno-substantívne

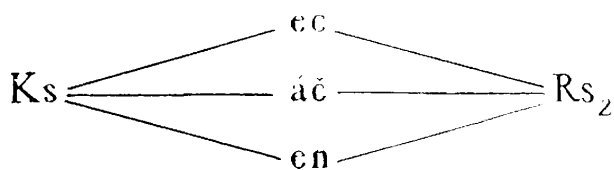

Príklady:

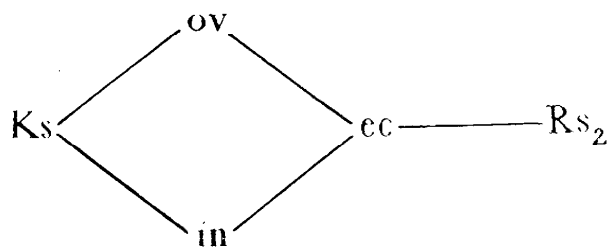
- Rybník, Stupník, Cerník,
- Bučník, Žernovník
- Zverín, Mechurín, Koľadín
- Hájik, Malínik
- Mostík, Holdík
- Repáš, Ortáš
- Borčok, Hrbčok
- Košar, Urbár

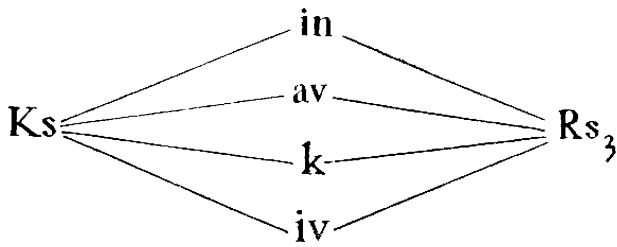
- Dechtaník
- Rakytovník
- Lieskovčok
- Roháčik

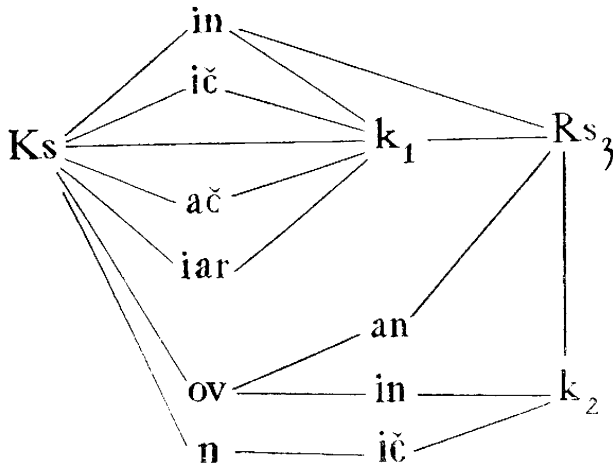
- Dielec, Žernovec
- Roháč, Ďatelináč
- Hlaven

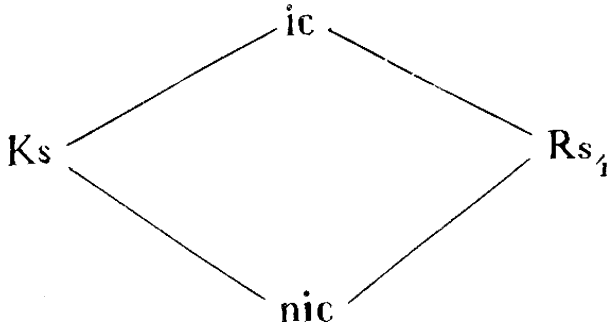
- Ľadovec, Brezovec, Lipovec,
- Hrachovec, Rakytovec,
- Košovec
- Čelíneck, Koľadíneck

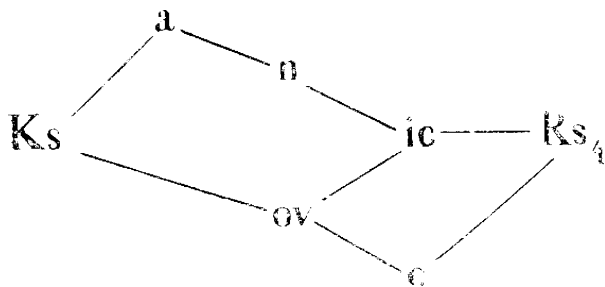
Škodina, Skalina, Lazina,
 Brezina, Zlebina, Agačina,
 Hrabina, Blatiny, Karatiny,
 Lominy, Sosniny, Rebriny,
 Osičiny, Spariny
 Dúbrava
 Cerka
 Žiarivy

Lesinka, Bazinka, Borinka,
 Krtinka, Lovinka
 Skalička, Hájička, Hrobličky,
 Lúčičky, Viničky
 Hlinačka, Strunáčka
 Sviniarka
 Bukovany
 Bukovina
 Bukovinka
 Žiarnička

Skalica, Dúbravica, Španica
 Žabica, Vrbica, Vinica,
 Stránica
 Dielnica, Bažantnica

Trstania
 Konopnice
 Líškovica
 Vrbovce

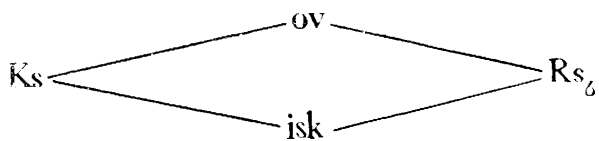

Ks

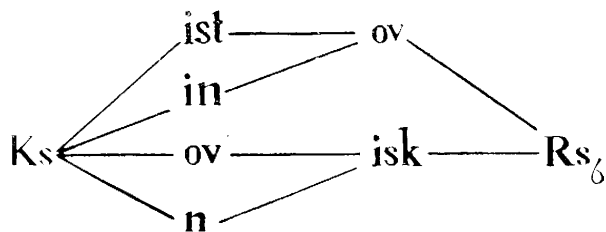
aj

Rs₅

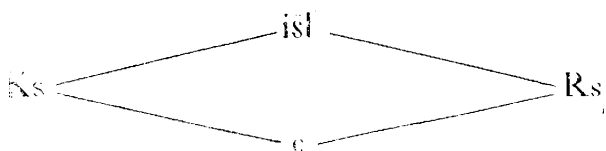
Stráňaj

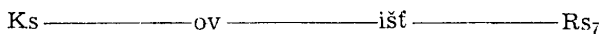
Ladovo
 Mílisko, Repisko, Konopisko,
 Solisko, Mlyniská, Skaliská,
 Repiská

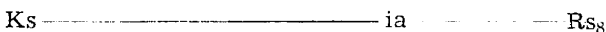
Lomistovo
 Hradinovo
 Machovisko, Pasovisko
 Repisko

Hradište, Hlinište, Mravište,
 Lúčište
 Poľce

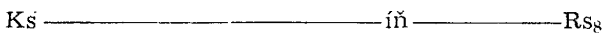
Hrabovište, Prachovište

Osičia, Raľkytia

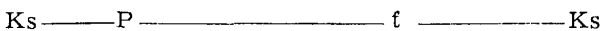
Závrbíčia

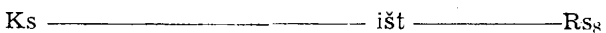
Brezíňa

Liešta

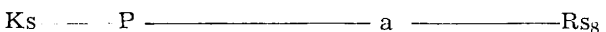
Závoštia

Lazištia, Koryöišťia,
 Skalištia, Lúčištia

Zábrezia, Zábrodia, Podložia,
 Zámlynia, Predlazia,
 Rázputia, Podchrastia

Záhumňa

Skaličia, Jedličia

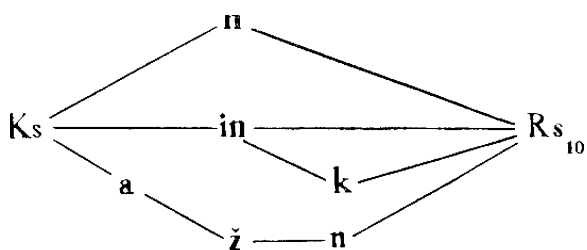
Hrábä, Dúbä

Búča

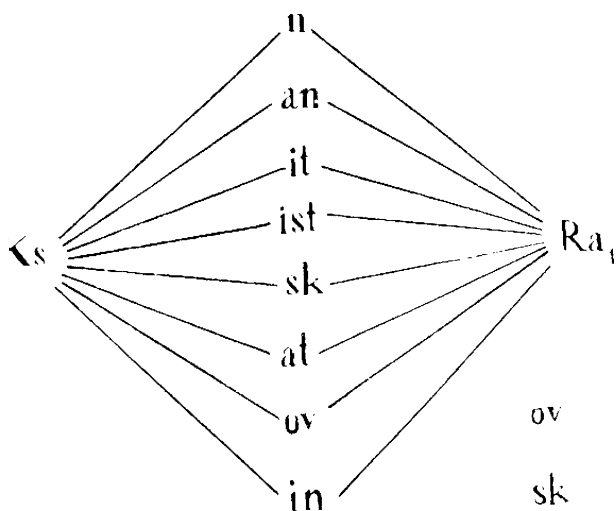

Borievča

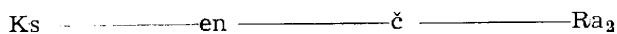

Obedná
Čertiná
Skalínká
Čierťažná

2. Substantívno-adjektívne

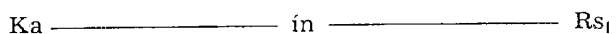

Pažitnô, Obecnô, Rakytňô
Močidľanô
Kamenitô
Skalistô
Poľanská
Vršatý
Dubový
Blatiná
Lieštinová
Lazinská

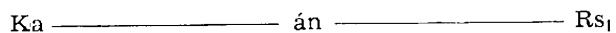

Mravenčí

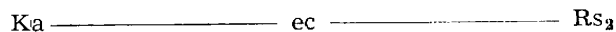
3. Adjektívno-substantívne

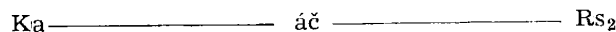
Krivín, Belín

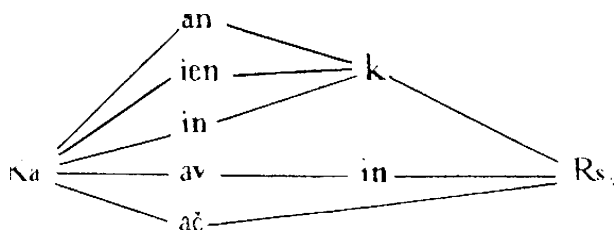
Suchán

Slanec, Lysec, Studenec

Naháč, Zelenáče

Holanka
Rovienka
Sušínka
Studenka
Surovina, Čistiny
Širavina, Sušavina
Zelenačka

Ks	_____	ic	_____	Rs ₄	Hroznica, Teplica, Bystrica, Červenica				
Ks	_____	iak	_____	ov	_____	ic	_____	Rs ₄	Diviakovica
Ka	_____	en	_____	Rs ₅	Roven				
Ka	_____	in	_____	Rs ₁₀	Bystriná				

4. Adjektívne štruktúry

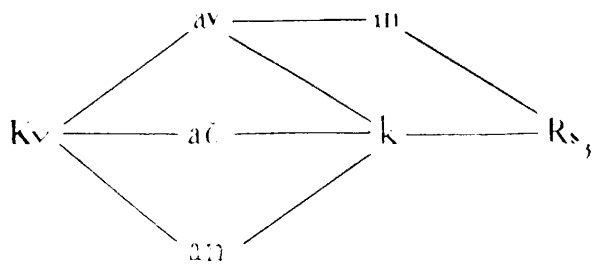
Ka	_____	á	_____	Ra ₁	Rovná, Hladká
Ka	_____	ô	_____	Ra ₁	Surovô, Slanô

5. Adjektívno-adjektívne

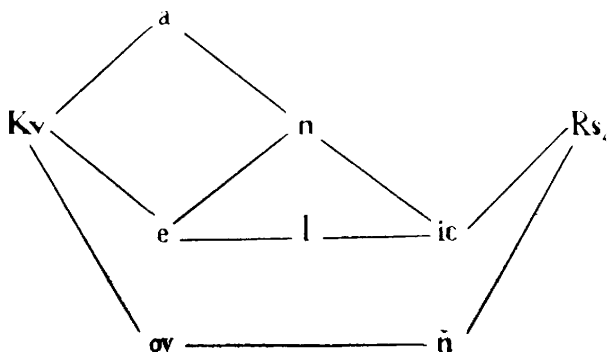
Ka	_____	iv	_____	Ra ₁	Šediná
Ka	_____	av	_____	Ra ₁	Ryšavý

6. Verbálno-substantívne sústavy

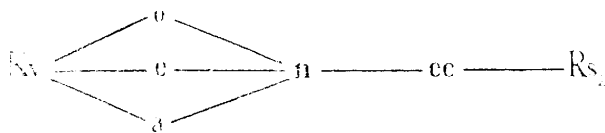
Kv	_____	ik	_____	Rs ₁	Lievik
Kv	_____	ár	_____	Rs ₁	Behár

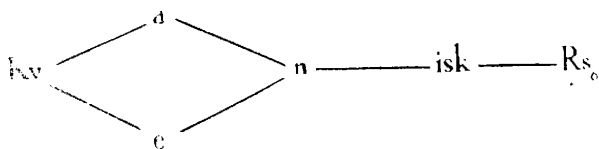
Páľaviny
Túlavky, Zurčavka
Mazačka, Žobráčka
Kopanka, Rúbanka

Viazanica, Kopanice
Štepnica, Strážnica
Pálenica
Víselice
Strážovňa

Strádonec
Sadenec
Zlámanec, Šmýkanec

Válaniská, Stávaniská,
Rúbaniská

POZNÁMKY

- [1] R. Krajčovič, Toponymický fakt a jeho kartografovanie, I. slovenská onomastická konferencia, Bratislava 5.—6. decembra 1967, Zborník materiálov zredigovali V. Blanár a M. Majtán, Bratislava 1968, str. 92. Por. k tomu etymologickú úvahu tohože autora Pokus o výklad osadných názvov typu Vozokany, Philologica, Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského (venovaný 60. narodeninám univ. prof. dr. J. Stanislava, DrSc.), r. XVI., SPN Bratislava 1964, str. 83—87.
- [2] Por. J. Matejčík, Pokus o klasifikáciu prezývok vo východnom Novohrade, cit. zborník z I. slovenskej onomastickej konferencie, str. 40—52 (typy Bláz-on, Hrach-ár a i.).
- [3] Pozri J. Matejčík, Poznámka k rozšírenosti mikrotoponym, Zborník materiálov z onomastického sympózia, SPN Bratislava 1970, str. 147—150; tam aj ďalšia literatúra.
- [4] E. Eichler, Strukturelle Versuche in der Onomastik, Slavica Pragensia VIII, Praha 1966, 151—162, najmä str. 157.
- [5] S. Rospond, Struktura i klasyfikacja nazwiska sowianskiego. (Na podstawie „Słownika nazwisk ślaskich.”) Rozprawy Komisji językowej V, 1965, 10—63.
- [6] V. A. Nikonov, Zakon rjada v geografičeskich nazvanijach, Onomastica IV (1958), 57—73.
- [7] V. Blanár, Príspevok ku štúdiu slovenských osobných a pomiestnych mien v Maďarsku, Bratislava 1950. Por. ďalej Špecifikum onomastiky, Zborník materiálov z onomastického sympózia, SPN Bratislava 1970, 15—35 a i.
- [8] Pri morfeomatickom rozbere vychádzame z teórie prof. dr. J. Horeckého, DrSc., ktorú rozpracoval v knihe Morfeomatická štruktúra slovenčiny, Bratislava 1964.
- [9] Por. onomastický materiál v mojej habilitačnej dizertácii Vecný slovník východonovohradského nárečia, Bratislava 1968, str. 635.

MORPHEMATISCHE STRUKTUR VON MIKROTOPONYMEN

J. MATEJČIK

1 Der Beitrag beschäftigt sich mit der morphematischen Struktur von Mikrotoponymen im Hinblick auf ihre appellative Grundlage, wobei von toponymischen Formanten ausgegangen wird, die ein Pendant in der Schriftsprache besitzen (-ov, -in, -ica, -ka, -ovec, -ová, -ové, -ie und i). In die Analyse werden nur substantivische, adjektivische und verbale Semantème einbezogen; von Antroponymen gebildete mikrotoponymische Einheiten werden also nicht berücksichtigt. Einige adverbelle und gewisse andere Bildungen werden im Rahmen der substantivischen Relationsmorpheme der zugehörigen Typen behandelt.

2. Es besteht ein Unterschied zwischen der morphematischen Struktur eines Mikrotoponyms (Flurnamens) dessen appellative Basis häufig bis heute lebeding ist

(grundlegende strukturelle Übereinstimmung) und dem morphematischem Bau beispielsweise eines Ortsnamens, in dem die Grenzen zwischen den ursprünglichen Wortmorphemen weit stärker verwischt sind und sich demzufolge die zugehörigen Formanten vollständig toponomisieren konnten.

3. Eine Sonderstellung nehmen die archaischen Semanteme ein, deren appellative Bedeutung schon nicht mehr bekannt ist, so dass dieser Typ sich am ehesten toponymisierte. (*špan*) — *Špaňa, Španica, Španihradý* u. ä.)

4. Die morphematische Struktur eines Mikrotoponyms mit lebendiger appellativer Grundlage zeigt, dass sich am häufigsten der vordere Kreis des Derivationsmorphems erweitert, während der hintere im wesentlichen einfacher bleibt und manchmal nur ein Relationsmorphem des zugehörigen Typs aufweist (*Brez-in-k-y; Briez-k-ov-a*).

5. Vom morphologischen und morphematischem Standpunkt aus sind die Typen von Mikrotoponymen von Interesse, die durch die Erstarrung präpositionaler Fälle oder zweier Bedeutungsbasen entstanden sind (*Zavoda, Krajhora*). Andere wiederum wurden durch Entstellung kongruenter analytischer Formen gebildet (*Kalné vody — Kolivodno*).

6. Die Variabilität der einzelnen Typen von Derivationsmorphemen in Eigennamen im Vergleich zu ihrer appellativen Basis ist dadurch gekennzeichnet, dass sie in ein und demselben Zeichen, das in der Struktur eines onomastischen Kreises abgestufte Areale bildet, weit komplizierter ist (vom Appellativum „*rakýta*“ kann man bis zu 13 mikrotoponymische Strukturen anführen).

MIKROHELYNEVEK MORFEMATIKAI SZERKEZETE

J. MATEJČIK

1. A cikk a mikrohelynevek morfológiai szerkezetével foglalkozik, tekintettel azok appellatív alapjára, olyan helynévi alakokból indulva ki, amelyek az irodalmi nyelvben is megvannak (*-ov, -in, -ica, -ka, -ovec, -ova, -ove, -ie és -i*). Az elemzésbe csak főnévi, melléknévi és igei szemantémákat von be; embernevekből képzett mikrotoponimiai egységeket nem vesz figyelembe. Néhány adverbális és bizonyos más képzeteket a hozzájuk tartozó típusok főnévi viszonyformáinál tárgyal.

2. Különbség van egy olyan mikrohelynév (folyónév) morfológiai szerkezetére, amelynek appellatív bázisa még ma is él (alapvető szerkezeti egyezés) és egy olyan, pl. helynév morfológiai felépítése között, amelyben a határok az eredeti szómorfémák között sokkal erősebben elmosódtak, és ennek következtében az eredeti formások teljesen toponimizálódhattak.

3. Különleges helyet foglalnak el az archaikus szemantémák, amelyeknek appellatív jelentése már nem ismeretes, úgyhogy ez a típus legkorábban toponimizálódott. (*špan — Špaňa, Španica, Španihradý* stb.)

4. Egy élő appellatív alapú mikrohelynévnek a morfológiai szerkezetére azt mutatja, hogy a származékos forma első része (köre) fejlődik leggyakrabban tovább, míg a hátsó lényegileg egyszerűbb marad, és néha csak a hozzá tartozó típus viszonymorfémáját mutatja (*Brez-in-k-y; Briez-k-ov-a*).

5. Morfológiai és morfológiai szemantémából azok a mikrohelynévi típusok érdekesek, amelyek prepozíciós esetek, vagy két jelentésbázis megmerevedése útján keletkeztek. (*Zavoda, Krajhora*). Ismét mások kongruens analitikus formák eltorzulása útján jöttek létre (*Kalné vody — Kolivodno*).

6. Egyes származékos morfémájú típusok változatosságát a tulajdonnevekben azok appellatív bázisához viszonyítva az is jellemzi, hogy azok egy és ugyanazon helyen, amely az onomasztikus kör szerkezetében árnyaltús területet képez, sokkal komplikáltabbak (a „*rakýta*“ appellatívumból 13 mikrohelynévi struktúrát is fel lehet sorolni).